

ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ СПОСОБОМ ВЧИНЕННЯ ТА ОСОБОЮ ЗЛОЧИНЦЯ

Оржинська Е. І., Сеніна В. О.

Стаття присвячена попередньому криміналістичному дослідженню способу вчинення та особи злочинця такого нового кримінального правопорушення, як пособництво державі-агресору. В рамках розгляду способів вчинення акцентовано увагу на тому, що кримінальним законом пособництво державі-агресору визначено у формі умисних дій (реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора з метою завдати шкоди Україні; добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора з метою завдати шкоди Україні), які відображають об'єктивну сторону. Проте диспозиція статті не відображає вичерпного переліку способів вчинення такого виду кримінального правопорушення. Так, нами досліджено викладені на сайті Офісу генерального прокурора підозри про вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-2 Кримінального кодексу України, та попередньо виокремлено такі способи вчинення, як: передавання співробітникам ФСБ Росії будь-якої наявної інформації на військовослужбовців полку «Азов», учасників бойових дій АТО/ООС, проукраїнські налаштованих громадян, співробітників правоохоронних органів, волонтерів тощо; допомога окупантам здійснювати навантаження зерна для т.зв. «експорту»; дискредитування державної влади України; реалізація та підтримка рішень Російської Федерації, спрямованих на незаконну інтеграцію та роботу банківської системи рф на території тимчасово окупованої області; організування інвентаризації матеріальних цінностей вищого навчального закладу та інші.

Також на підставі тих же наявних підозр досліджено особу злочинця за такими характеристиками, як: освіта, професія, соціальний стан, сімейний стан, судимість, вік тощо.

Ключові слова: пособництво державі-агресору, спосіб вчинення кримінального правопорушення, особа злочинця.

Orzhynska E. I., Senina V. O. Aiding an aggressor state: the relationship between method committing and identity of the criminal

The article is devoted to the forensic investigation of the method of committing and the identity of the perpetrator of a new criminal offense, as assistance to the aggressor state. As part of the examination of the methods of commission, attention is focused on the fact, that the criminal law defines assistance to the aggressor state in the form of intentional actions (implementation or support of decisions and/or actions of the aggressor state, armed formations and/or occupation administration of the aggressor state with the aim of harming Ukraine; voluntary collection, preparation and/or transfer of material resources or other assets to representatives of the aggressor state, its armed formations and/or the occupying administration of the aggressor state with the aim of harming Ukraine), which reflect the objective side. However, the disposition of the article does not reflect an exhaustive list of ways of committing this type of criminal offense. Thus, we investigated the suspicions of the commission of a criminal offense provided for in Article 111-2 of the Criminal Code of Ukraine, which were presented on the website of the Prosecutor General's Office, and preliminarily identified the following methods of commission: handing over to FSB of Russia any available information on servicemen of the "Azov" regiment, participants in ATO/OOS hostilities, pro-Ukrainian citizens, law enforcement officers, volunteers, etc.; assistance to the occupiers to load grain for the so-called "export"; discrediting the state authorities of Ukraine; implementation and support of solutions aimed at the illegal integration and operation of the banking system of the Russian Federation in the territory of the region temporarily occupied by the Russian Federation, organizing the inventory of material assets of a higher educational institution and others.

Also, on the basis of the same existing suspicions, the identity of the criminal was investigated according to the following characteristics: education, profession, social status, marital status, criminal record, age, etc.

Key words: assistance to the aggressor state, method of committing a criminal offense, identity of the criminal.

Постановка проблеми та її актуальність.

24 лютого 2022 року Збройні сили Російської Федерації вторглися на територію України з метою повалення конституційного ладу, зміну меж території та державного кордону. Того ж дня Президентом України було прийнято Указ «Про введення воєнного стану в Україні», який надалі був затверджений Верховною Радою України.

Введення воєнного стану в Україні – це не тільки початок нового періоду в історії нашої нації, а й момент для оновлення Кримінального кодексу України (далі – КК України). Україна зазнала багато втрат за час воєнних дій на її території, але не тільки вони завдали удару державі. У зв'язку з цим було створено багато поправок та дописів до кримінального законодавства України. Серед яких – Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки». Зазначеним Законом України Кримінальний кодекс доповнено в тому числі статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору» [1].

Станом на 27.11.2022 року зафіксовано 19150 злочинів проти національної безпеки, з них 12730 – посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110 КК України), 1892 – державна зрада (ст. 111 КК України), 3589 – колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України), 321 – пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України), 64 – диверсії (ст. 113 КК України) та 554 – інші кримінальні правопорушення [2].

Кримінальним законом пособництво державі-агресору визначено у формі умисних (реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора з метою завдати шкоди Україні; добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора з метою завдати шкоди Україні), які відображають об'єктивну сторону [3]. Однак диспозиція статті не відображає повного переліку способів вчинення такого виду кримінального правопорушення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У криміналістичній науці натеper не існує наукових досліджень, спеціально присвячених способам вчинення пособництва державі-агресору. Втім загалом способам вчинення кримінальних правопорушень у різні часи приділяли увагу В. Бояров, Т. Варфоломєєва, В. Гончаренко, В. Журавель, А. Іщенко, В. Коновалова, Е. Оржинська, В. Шепітько, О. Шкут та інші. На сьогодні дослідження кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору», розглядалося у працях М. Бондаренка, О. Кравчука та інших.

Мета статті. Мета полягає у комплексному, всеохоплюючому системному правовому дослідженні та аналізі відомостей про спосіб вчинення пособництва державі-агресору як «ключового» структурного елементу його криміналістичної характеристики та особи кримінального правопорушника з метою встановлення зв'язку між способом вчинення та особою.

Виклад основного матеріалу. Значення даних про спосіб вчинення кримінального правопорушення для його досудового розслідування було відзначено в криміналістичній літературі ще в 20-30-і роки. Пізніше вчення про спосіб вчинення кримінального правопорушення стає однією з окремих криміналістичних теорій, обов'язковим елементом більшості окремих методик розслідування. І це цілком обґрунтовано. Пізнання сутності й обставин здійсненого кримінального правопорушення ретроспективне. Воно вимагає виявлення джерел інформації про розслідувану подію, аналізу і синтезу одержаних даних, їх розшифровки й оцінки для послідовного проникнення у суть такої події. При цьому слідчий, як правило, здійснює процес пізнання у зворотній хронологічній послідовності: від слідів та наслідків кримінального правопорушення до способу вчинення, від способу дій злочинця до інших обставин кримінального правопорушення і особистості злочинця. Пізнанню способів діяльності з підготовки, здійснення і приховування кримінальних правопорушень сприяє і той факт, що вони в умисних злочинах не є наслідком збігу випадкових обставин чи довільних дій злочинця. У злочинній діяльності, як і в будь-якій іншій свідомій діяльності людини, треба відзначити елементи навичок, звичок, фактори, що зумовлюють необхідність діяти,

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

чинити що-небудь відповідним способом, а також і можливості вільного індивідуального вибору, який детермінується психологічними, фізичними, фізіологічними і соціальними властивостями особистості. Іншими словами, вибір способу злочинних дій зумовлюється об'єктивними і суб'єктивними факторами, що дозволяє під час встановлення способу вчинення кримінального правопорушення чи окремих його елементів робити висновки щодо обстановки, об'єкта і предмета посягання, а також особи кримінального правопорушника [3, с. 520].

Наявна загальна модель вчинення кримінального правопорушення: 1) формування злочинної групи; 2) вибір об'єкта злочинного посягання, збір інформації про нього; 3) розподіл ролей; 4) безпосередня реалізація злочинного замаху; 5) приховування кримінального правопорушення. Вони є постійними для кожного правопорушення. Але під впливом конкретного кримінального правопорушення до цієї структури можуть бути додані нові елементи чи спосіб їх взаємодії [4].

Спосіб вчинення кримінального правопорушення насамперед характеризує кримінальне правопорушення як активну, добровільну та суспільно небезпечну поведінку особи. Вибір способу вчинення кримінального правопорушення пов'язаний з ознаками особи (стать, вік, судимість, наявність чи відсутність кримінального досвіду тощо) та ознаками об'єкта злочину.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення характеризує діяльність злочинця та містить у собі інформацію про діяння особи у разі підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення. Така структура не є постійною, адже у деяких кримінальних правопорушеннях відсутні підготування та/або не має мети приховувати, маскувати події та/або сліди [6, ст. 276].

Підготовка до кримінального правопорушення не містить суспільну небезпечність для оточуючих, лише створює умови для здійснення правопорушення та виражається у підшукуванні засобів, знарядь та співучасників або змова осіб для вчинення діянь кримінального характеру, усунення перешкод тощо, тобто ті дії, що можуть допомогти під час вчинення задуманого.

Вчинення кримінального правопорушення – це ті дії, які характеризують, що саме особа кримінального правопорушника вчинила, які застосову-

вала прийом, медоти та засоби під час свого суспільно небезпечного діяння.

Способи приховування кримінального правопорушення виражаються у: а) приховуванні інформації шляхом знищення інформації (у тому числі слідів кримінального правопорушення); б) маскуванні інформації та має на меті змінити уявлення про спосіб вчинення правопорушення, особу злочинця; в) фальсифікація інформації. Однак деякі автори виділяють спосіб приховування як окремий елемент структури криміналістичної характеристики.

У ст. 111-2 КК України прямо вказано способи вчинення кримінального правопорушення, а саме такі як:

1) реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;

2) добровільній збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора. Але ця інформація має тільки кримінально-правовий характер [7]. Криміналістична характеристика є більш складним явищем дійсності.

На нашу думку, пособництво державі-агресору може здійснюватися як з попередньою підготовкою до вчинення передбачених статтею 111-2 КК України дій, так і без такої підготовки.

З аналізу повідомлень про підозру щодо вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 111-2 КК України, наявних на сайті Генерального прокурора, пособництво державі-агресору має своє відображення у активних діях особи-злочинця, а саме:

1) сприяння реалізації рішення держави-агресора про заволодіння матеріальними активами суб'єктів господарювання у сфері агропромислового комплексу України, зокрема сільськогосподарською продукцією українського походження та їх передавання представникам держави-агресора;

2) передавання співробітникам ФСБ Росії будь-якої наявної інформації на військовослужбовців полку «Азов», учасників бойових дій АТО/ООС, проукраїнські налаштованих громадян, співробітників правоохоронних органів, волонтерів тощо;

3) допомога окупантам здійснювати навантаження зерна для т.зв. «експорту»;

- 4) дискредитування влади України;
- 5) реалізація та підтримка рішень Російської Федерації (далі – РФ), спрямованих на незаконну інтеграцію та роботу банківської системи РФ на території тимчасово окупованої області;
- 6) організування інвентаризації матеріальних цінностей вищого навчального закладу;
- 7) встановлення на окупованих територіях проросійських напрямку діяльності та ідеї для забезпечення поштових, логістичних, фінансових та торговельних потреб окупаційної влади;
- 8) створення та забезпечення діяльності незаконного утворення;
- 9) підбір кадрів для роботи в незаконних утвореннях (банк, школи, пошта тощо);
- 10) вимкнення потужностей електричної енергії від Об'єднаної енергетичної системи України;
- 11) створення відокремленої енергетичної системи, підконтрольної окупаційній владі;
- 12) незаконний розподіл та постачання електричної енергії споживачам на тимчасово окупованих територіях, виробленої українськими енергогенеруючими підприємствами, за встановленими окупаційною адміністрацією держави-агресора тарифами;
- 13) надання транспортних технічних засобів (трактори, вантажні автомобілі) комунального виробничого управління для обслуговування потреб збройних формувань РФ та окупаційної адміністрації;
- 14) проведення масових заходів, спрямованих на популяризацію РФ, незаконних органів влади, створених окупантами, виправдування збройної агресії РФ проти України;

15) відкриття збору коштів з метою подальшого придбання та передачі матеріальних ресурсів у формі засобів візуальної розвідки представникам держави-агресора та інші дії.

Приховування такого кримінального правопорушення здебільшого не відбувається, особи діють відкрито задля можливості показати ворогові цілковиту підтримку їхньої ідеології, так би мовити стати «своїм».

Під особою злочинця слід розуміти сутність людини, сукупність рис, що характеризують її моральний і духовний світ у взаємодії із соціальними та індивідуальними умовами життя, які так чи інакше вплинули на вчинення кримінального правопорушення.

Вчені виділяють основні ознаки особи кримінального правопорушника та створюють кваліфікацію інформації про неї. В нашому дослідженні ми зупинимось на класифікації за такими ознаками:

1) соціально-демографічними (освіта, професія, соціальний стан, сімейний стан, майновий стан, національність, судимість, створення злочинної групи, розподіл ролей між співучасниками та ін.);

2) морально-психологічними (цінності, принципи, психічний стан, розумові здібності, тип характеру, темперамент, психологічні розлади тощо);

3) анатомо-фізіологічними (стать, вік, етнічний тип, конституція тіла, наявність хвороби тощо).

Щодо особи злочинця пособника державі-агресору за основу прийнято такі факти, як: стать, вікова категорія, національність, освіта, професія (ким особа працювала до вчинення кримінального правопорушення), судимість (її наявність чи відсутність), на якій території перебувала особа (окупована чи підконтрольна Україні).

Для того щоб виявити закономірності вчинення пособництва державі-агресору, нами проаналізовано повідомлення про підозри за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України, які ми дослідили на сайті Офісу Генерального прокурора України, та отримали такі попередні результати.

Таблиця 1

Стать особи злочинця

Стать	Кількість осіб у відсотковому значенні, %
жінка	27,3%
чоловік	72,7%

Таблиця 2

Вікова категорія особи злочинця

Рік народження	Кількість осіб у відсотковому значенні, %
1952-1961	4,5%
1962-1971	25%
1972-1981	41%
1982-1991	27,2%
1992-2001	2,3%

Таблиця 3

Національність

Національність	Кількість осіб у відсотковому значенні, %
Українець/українка	86,4%
Росіянин/росіянка	11,3%
Молдован/молдованка	2,3%

Таблиця 4

Освіта (відомо/невідомо)

Освіта	Кількість осіб у відсотковому значенні, %
Відомо	63,6%
Невідомо	36,4%

Таблиця 5

Освіта

Освіта	Кількість осіб у відсотковому значенні, %
Вища	100%
Середня	-

Таблиця 6

Професія

Професія	Кількість осіб у відсотковому значенні, %
Депутат міської/обласної ради	9%
Професор кафедри у вищому навчальному закладі	4,5%
Завідувач кафедри	2,3%
Заступник директора (загальноосвітня школа)	2,3%
Керівник театру	2,3%
Керівник територіальної оборони міста	2,3%
Офіцер у службі морської безпеки	2,3%
Начальник району електричних мереж	6,8%
Начальник служби повітряних та кабельних мереж	2,3%
Начальник структурного підрозділу на залізниці	2,3%
Заступник начальника станції залізниці	2,3%
Керівник з комерційних питань державного унітарного підприємства	2,3%
Посада в дирекції Укрпошти	9%
Керівник ТОВ	6,8%
Директор філії та ТОВ	2,3%
Головний бухгалтер філії та ТОВ	2,3%
Економіст філії ТОВ	2,3%
Міністр промисловості та торгівлі т.зв. ДНР	2,3%
Тимчасово не працює	9%
Невідомо	25%

Таблиця 7

Судимість

Судимість	Кількість осіб у відсотковому значенні, %
наявна	0%
відсутня	100%

Таблиця 8

Місце перебування особи

Область проживання особи-злочинця	Кількість осіб у відсотковому значенні, %
Запорізька область	36,4%
Херсонська область	36,4%
Донецька область	11,3%
АР Крим	6,8%
Харківська область	6,8%
Дніпропетровська область	2,3%

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що особа – кримінальний правопорушник має такий портрет: особа чоловічої статі, якому від 30 до 70 років, українець, має вищу освіту, обіймав керівні посади та на час вчинення кримінального правопорушення перебував на окупованій території, раніше несудимий. На жаль, через відсутність доступу до матеріалів кримінальних проваджень неможливо дослідити мотиви таких осіб, щоб відокремити ідеологічні мотиви від матеріально-корисницьких спонукань.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, необхідно відзначити, що особливістю пособництва державі-агресору є використання злочинцем найрізноманітніших способів вчинення: передавання співробітникам ФСБ Росії будь-якої наявної інформації на військовослужбовців полку «Азов», учасників бойових дій АТО/ООС, проукраїнські налаштованих громадян, співробітників правоохоронних органів, волонтерів тощо; допомога окупантам здійснювати навантаження зерна для т.зв. «експорту»; дискредитування державної влади України; реалізація та підтримка рішень окупаційної влади, спрямованих на незаконну інтеграцію та роботу банківської системи рф на території тимчасово окупованої області; організування інвентаризації матеріальних цінностей вищого навчального закладу та інші.

Особа злочинця характеризується як особа чоловічої статі віком від 30 до 70 років, українець, має вищу освіту, обіймав керівні посади та на час вчинення кримінального правопорушення перебував на окупованій території, раніше несудимий.

Спосіб вчинення та особа злочинця пов'язані між собою, адже здебільшого злочинці вказаної категорії кримінальних правопорушень вчиняють пособництво державі-агресору відкритим способом, який попередньо залежить від їхньої обійманої посади до часу військової агресії.

Література

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від 14.04.2022 № 2198-IX. *База даних «Законодавство України»*. / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text> (дата звернення: 15.08.2022).
2. Сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/>.
3. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *База даних «Законодавство України»*. / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 23.11.2022).
4. Оржинська Е.І., Предместніков О.Г. Спосіб вчинення як елемент криміналістичної характеристики незаконного позбавлення волі. *Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики* : мат. між-нар. науково-практ. конф. м. Одеса. 2009. С. 520-523.
5. Гончаренко В.Г. та інші. Поняття криміналістичної характеристики злочинів та її значення в методиці розслідування. *ББК*. 2018. С. 54-58.

6. Криміналістика : підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. 5-е вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2011. 464 с.

7. Кравчук О., Бондаренко М. Посібництво державі-агресору: нові склади злочинів за ст. 111-2 Кримінального кодексу України. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-05-03-art3>.

*Оржинська Е. І.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри професійних
та спеціальних дисциплін
Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

*Сеніна В. О.,
студентка IV курсу
Херсонського факультету
Одеського державного університету
внутрішніх справ*